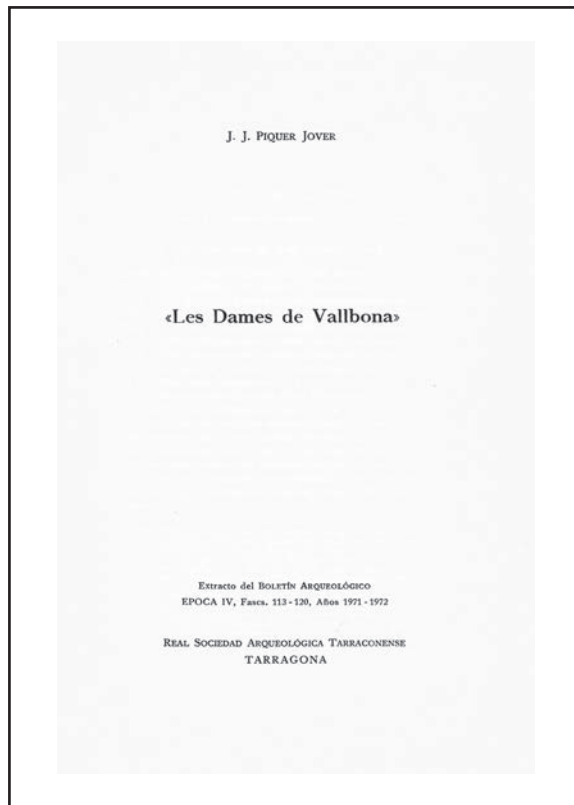

Vallbona i el monestir
Àpendix als monestirs cistercencs de la vall del Corb
Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 2017
ISBN 978-84-697 5812-0

Les Dames de Vallbona

editat a: Boletín Arqueológico, 1971-1972

de Josep-Joan PIQUER i JOVER

Reedició a cura de Marta CAPDEVILA
Oficina de Turisme de Vallbona - Grup de Recerques de les Terres de Ponent

Pàgina anterior:

Reproducció de la portada del llibre *Les Dames de Vallbona*, de Josep Joan Piquer Jover (facsimil)

«LES DAMES DE VALLBONA»

Versió, comentaris i notes d'un poema d'A.M.Huntington

a) VALLBONA DINS DEL MÓN LITERARI I ARTÍSTIC

El més antic document històric coetani que ens parla de Vallbona, com a monestir consagrat a la Mare de Déu, porta la data del 28 de febrer de 1153.¹ L'any 1173 arriba Oria Ramírez, procedent del cenobi cistercenc de Tulebras (Navarra), fundat el 1157 –el primer femení d'aquest orde a Espanya-, acompanyada de dues monges i dues llegendes.² A partir d'aquesta època i, sobre tot, des de les noces del rei Alfons I el Cast amb Sança de Castella (Saragossa, 18 gener 1174)³, les donacions reials a Vallbona són cada vegada més freqüents i també les visites dels monarques.

De les anades règies al cenobi de la Baixa Segarra n'hem datat dues: la primera és, probablement, de 1177⁴ i la segona del febrer de 1178.⁵ Sembla que ambdues vegades Alfons el Cast va acompanyat de la reina i de la cort itinerant, integrada per una munió de cavallers i funcionaris àulics, amb la qual, com era costum aquella època, el rei anava resolent els assumptes de govern dels seus estats. Precisament en la segona anada que esmentem, Alfons I va solucionar a Vallbona un afer jurisdiccional sobre el castell de Mor, situat prop de Tàrrega.⁶

Les sovintejades visites d'Alfons el Cast a Vallbona tingueren un ressò internacional, dins del món literari i popular de l'època, i varen ser el motiu de què, així com l'any 1153 una senzilla donació feu que el monestir ingressés en el camp de la història, degut a una altra circumstància, ara irrompís, d'una faisó semblant, en el moviment social de les arts i les lletres. Ens referim al sirventès segon del famós trobador pro-

1. Donació feta per Agnès d'una sort de terra i erecció de sepultura en el lloc de Santa Maria de Vallbona. (Armari 1, sac de Ntra. Sra. Del Claustre, núm. 5. –Índex vell, fol.68- Índex nou, p. 3. Mss del monestir de Vallbona.)

2. Llibre verd, p.4 (Ms. De Vallbona.). –Manrique, *Anales Cistercienses*, vol. II, cap.19. –Ripoll, *Prontuario*, vol. XIII, fol. 471. (Ms. Arxiu Capitular de Vic.)

3. J.CARUANA, *Itinerario de Alfonso II de Aragón*, en «Estudios de Edad Media en la Corona de Aragón», (Zaragoza), VII (1962), p. 145.

4. «Frater Guillelmus Sabater, iurato dixit se vidisse et audisse quod cum rex faceret transitum per locum illum tendens apud Vallembonam, mandavit monaquis de Populeto ut intrarent possessionem et ipsi intraverunt...» (*Cartulari de Poblet*, p.27 doc. 53, línies 34-37.) –J.PASQUAL, *Carta...*, Barcelona, imp. V. Torras, 1837, p.39. (Jaume Ripoll Vilamajor.)

5. Op. cit., nota 3, pp. 173-175

6. J.PASQUAL, *Carta...*, op. cit., nota 4, p. 39. –*Llibre Blanch de Santes Creus*, p.435.

vençat Giraut del Luc, vassall del comte de Tolosa i enemic jurat d'Alfons I, on es diu que Marquesa de Cabrera acusa al rei d'actes de sacrílega immortalitat, comesos durant les esmentades visites, contra tres monges de Vallbona. Marquesa era esposa del vescomte Ponç III de Cabrera, que diverses vegades es revoltà contra el rei i visqué molts anys expatriat a Castella.

La història verídica de les jornades reials a Vallbona i les preocupacions pietoses dels monarques, així com l'afecte que les monges sentien per ells –segons consta en documents i llegendes –, desmenteixen per complet la versió del trobador calumniós, qui, per altra banda, va compondre l'al·ludit sirventès amb la música d'una cançó de gesta molt popular (el *Beauvon de Hantone*), la qual contribuï a difondre el nom de Vallbona per tots els indrets de les terres occitanes.⁷ Amb aquesta composició tempestuosa de Giraut del Luc, escrita, segons Riquer, entre 1190 i 1194, el nom del cenobi cistercenc de Santa Maria de Vallbona fa la seva triomfal introducció en la palestra de la literatura catalana.

Si tinguéssim lleure, ens plauria de recórrer, pas a pas, les composicions literàries que Vallbona ha motivat, o que s'han escrit o s'han descobert dins dels murs del cenobi. N'esmentarem algunes, partint del sirventès difamatori del trobador Giraut del Luc, de les darreries del segle XII, que ara acabem de referir.

1. *Segles XIII i XIV*: No recordem cap document català d'aquesta època, si bé tenim registrades algunes peces literàries escrites en llatí, juntament amb una crònica i diferents còdexs litúrgics, patristics i didàctics. El més important de tots és el que es titula *De vita et miraculis beati Raymundi confessoris*, de principis del segle XIV, que relata la vida de l'eremita Ramon de Vallbona, fundador del cenobi, del qual n'estem preparant l'edició.

2. *Segle XV*: La cançó «Moltes gents són en aquest món lloades»⁸, original de mossèn Verdú, obra de mitjan segle XV, dedicada a la monja vallbonina Serena de Sestorres, que ha estudiat fa poc Martí de Riquer, a qui nosaltres ajudarem a datar la composició, facilitant-li algunes notícies de la professa de referència. Serena de Sestorres deixà rastre del seu pas pel monestir durant els anys de 1443 a 1474 i la seva germana Violant és abadessa del mateix cenobi des de 1468 fins a 1479. La descripció que mossèn Verdú ens fa de les admirables qualitats psíquiques i morals de Serena, vistes pels seus ulls d'enamorat, és antològica, tant quan ens mostra la dama «de molt singular e de notable fama», abans de fer-se religiosa, com quan, una vegada professa, ens parla «d'aquell

7. M. DE RIQUER, *El trovador Girault del Luc y sus poesías contra Alfonso II de Aragón*, en «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona» (Barcelona), XXIII (1950), pp. 209-248. –Ídem, *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona, Ariel, 1964; vol. I, pp. 50-55.

8. Procedent del *Cançonier de París*, fol. 213 v.

tesor de...monja molt valerosa». Martí de Riquer resumeix les virtuts de Serena amb les paraules següents: «es fa estimar per tots els que la coneixen, altiva entre els altius, humana entre els humans, graciosa, asenyada, que parla amb encert, etc. »⁹.

3. *Segle XVI*: Nova versió de les cobles «Bella, de vós som amorós», que hem trobat transcrites darrera d'un document notarial vallboní, que nosaltres posseïm i que porta data de 1548. La composició, que, a més de la coneguda tornada, té dues estrofes, és diferent de la que conté el *Cancionero llamado Flor de Enamorados* (1562), de Joan de Timoneda, i, també, de la que publica Pere Serafi en la seva obra *Dos libros de Pedro Seraphín, de poesia vulgar en lengua cathalana* (1565)¹⁰. Pensem donar a conèixer aquesta variant pròximament.

4. *Segle XVII*: D'aquesta època tenim la curiosa producció poètica de Vicenç Garcia i Torres (1582 +1623), el famós *Rector de Vallfogona*, que hem estudiat fa poc;¹¹ el diari espiritual de l'abadessa Maria Roger de Llúria i de Magarola (1701); el *Llibre de Goygs*; la col·lecció de «letrillas» y «villancicos», d'estil abarrocat, escrits i cantats en motiu de les vesticions i professions de les monges; el sermonari recollit per Jaume Pasqual (1736 +1804), a tots els quals títols i a l'ambient cultivat de Vallbona, durant aquest temps, fem referència en altres assaigs nostres.¹²

5. *Segles XIX i XX*: Ens hem de doldre que en el transcurs de les darreres èpoques el cenobi de Vallbona no hagi estat conegut pels poetes i prosistes més egregis, ni tampoc pels pintors, dibuixants, gravadors i altres artistes coetanis. L'aïllament del monestir, la dificultat de les comunicacions i la interdicció d'entrar dins la clausura –avui superada–, ens expliquen fins un cert punt aquest fet trist. Per això, si posem en el lloc d'honor que li pertoca a Pau Piferrer (1818 +1848), autor de *Recuerdos y bellezas de España* (1839)¹³, la major part de la producció culta té un caràcter més aviat pobre i purament local.

9. *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona, op. cit., nota 7, vol. III, pp. 54-58.

10. Ídem, pp. 547 ss.

11. J.J.PIQUER I JOVER, *El Dr. Vicenç Garcia i fra Josep Barberà. Noves notícies sobre els orígens de la seva amistat*, a «Santes Creus», IV, núm. 32 (1970), pp. 113-142. Vegeu principalment el capítol que és titulat *Producció poètica de Vicenç Garcia relativa a Vallbona*, pp. 128-132.

12. Ídem nota anterior; vegeu el capítol *Ambient religiós i cultural del monestir de Vallbona*, pp. 122-128. També consulteu el nostre estudi *Els monestirs cistercencs de dones de la Corona d'Aragó al segle XIX*, a «Miscel·lània Populetana», (Poblet), 1966, pp. 559 ss.

13. Barcelona, imp. J. Verdaguer, 1839, tomo II, pp.288-292. Un assaig semblant al de Pau Piferrer, d'acurada prosa catalana, però de més rigor històric, és el que va escriure Antonio Aulèstia i Pijoan sota el títol *Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges*, a «Estudis Històrics», Barcelona, La Il·lustració Catalana, 1908; vol. II, 183-200.

Literàriament, és l'època més minsa de totes, malgrat l'abundosa concurrència d'autors. Esmentarem, en primer lloc, els folkloristes Joan Amades i Gelats –el qual sembla que estigué tan sols una tarda a Vallbona, acompanyant el mestre Joan Tomàs, fent el recull per l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya- i Valeri Serra i Boldú; el primer no és gens de fiar respecte de les coses que conta de Vallbona, en canvi, el segon tenia uns coneixements de la terra més aprofundits i és notòriament fidedigne.

Entre els poetes, ens cal fer esment de Ramon Bergadà i Solà –també historiador de poca volada-, durant els anys que fou rector de Rocallaura i l'Albi; R. Piñas, rector de Rocallaura, i Francesc Sanromà, rector de Vallbona, tots ells d'escassíssima valor. El mateix diem de Josep Iglésias i Guizard, afincat a Maldà, director del periòdic local « Segarra » (25 juny 1925-10 juny 1927), que ell mateix es feia dir « el poeta de la Segarra », el qual, a més de vulgar, sovint incorre en un «vallfognisme» de mal gust; no obstant, cal assignar-li el mèrit d'haver deixat testimonis d'un lèxic dialectal i d'uns costums dels quals no en queda res. Les millors composicions d'aquest període, relatives al cenobi de Vallbona, les devem a Miquel Bosch i Jover, a Ramon Saladrígues i a Josep Veciana i Calmet, rector de Vallbona; aquest últim va imitar, amb no poca sensibilitat i traça la mètrica clàssica de Costa i Llobera. Entre els prosistes, cal referir a Francesc Bergadà i Solà –qui durant trenta anys fou capellà de les monges i ens ha llegat dues notables monografies històriques del cenobi- i a Antoni Busquets i Punset; el primer era deficient com a literat i el segon va escriure poc sobre Vallbona.

Respecte dels altres artistes contemporanis, direm que, mentre en els temps antics trobem a Vallbona figures de la màxima qualitat, com els escultors Guillem Seguer (segle XIV), Pere Johan (segle XV), etc., a l'època moderna, el bon gust i les rendes de la Comunitat han minvat notablement. No vàrem tenir la sort que hagués anat a Vallbona Alexandre de Laborde (1174 +1842), no obstant haver-se apropat, per una banda, fins a Poblet i, per l'altra, fins a Bellpuig. Amb tot, han deixat memòria del seu pas, Francesc Xavier Parcerisa (1903 +1875), a qui devem una admirable litografia de la vista exterior del cenobi¹⁴; Andreu Solà, qui ens ha llegat cinc bells apunts¹⁵; Salvador Tusell¹⁶ i alguns altres que en les revistes excursionistes publicaren documentació gràfica. Igualment han compost música sobre temes vallbonins Francesc de P. Brunet i Recasens, Agustí Ibarra i Anguela –assassinat essent molt jove l'any 1936- i Francesc de P. Baldelló. Darrerament anà a Vallbona –acompanyat del seu parent el pintor Alexandre de Cabanyes- el gravador vilanoví Enric-C. Ricart, qui va fer per a nosaltres dues obres mestres: els boixos d'uns goigs de la Mare de Déu del Claustre (1957) i un exlibris (1959), que fou una de les darreres comandes que deixà acabades.

Aquesta llista no pretenem pas que sigui exhaustiva, sinó que l'hem tingut de fer amb les presses amb què ens ha estat demanat aquest treball, sense poder consultar

14. P.PIFERRER, *op.cit.*, nota anterior, làmina col·locada entre les pp.288-289.

15. Són publicats a «La Il·lustració Catalana», Barcelona, imp. F.Giró, 15 novembre 1887, VIII, núm. 176, pp. 321 i 324-325.

16. A.BORI Y FONTESTÀ, *Historia de Catalunya*, Barcelona, imp-lib. Montserrat, 1910, il·lustració de la p. 85.

tots els fitxers i mancats del temps necessari per a refrescar la memòria relativa als diferents literats que s'han referit d'una manera expressa a Vallbona, en èpoques llunyanes o recents. No obstant això, creiem que les dades que transcrivim en aquest estudi, en forma d'apunts, són suficients per a donar una idea del paper que Vallbona ha mantingut dins del món literari i del sentit de continuïtat d'aquest moviment espiritual, on ara hem de situar el bellíssim poema *The Ladies of Vallbona*, del poeta nord-americà A. M. Huntington.

b) PERSONALITAT DE L'AUTOR

El coneixement del poema *The Ladies of Vallbona* no arribà a nosaltres fins els darrers dies de desembre del 1967. Aquesta composició encapçala l'obra *Rimas*, de Huntington, publicada per la Hispanic Society of America, de Nova York, l'any 1936¹⁷. L'autor és molt conegut com hispanista i, més concretament, pels seus estudis sobre el Cid. Un exemplar del volum de referència, que posseeix la Biblioteca de Catalunya, anà a parar casualment a les mans de la nostra muller. Li va fer estrany que A. M. Huntington també fos poeta i, fullejant el llibre, va veure amb sorpresa que el primer poema era dedicat a Vallbona. Així fou com en tinguérem notícia.

Havent comprovat l'interès i la bellesa de l'esmentada composició, la vàrem mostrar al cultíssim poeta Marià Manent, el qual s'oferí d'una manera generosa de traduir-lo al català, com homenatge a la Comunitat de Vallbona. Al mateix temps, nosaltres ens adreçàrem a la Hispanic Society of America, sol·licitant algunes notícies i aclariments sobre l'autor, a les quals va correspondre, molt amablement, la bibliotecària Susanne Weiss. Resumim tot seguit el fruit de les nostres investigacions.

Archer Milton Huntington (Nova York, 10 març 1870, +Bethel, Connecticut, 11 desembre 1955) era fill de Collins P. i Arabella D. Huntington, i va ser educat en diferents centres privats d'Estats Units i d'Espanya. Rebé els títols honorífics de llicenciat en lletres per les Universitats de Yale (1897) i de Harvard (1904), i de doctor en lletres per la Universitat de Columbia (1907) i el Kenyon College (1920). També cursà estudis de paleografia a la Universitat de Madrid, d'on fou, a més, doctor *honoris causa*.

L'any 1895 contreu matrimoni amb la poetessa nord-americana Helen Manchester Gates, de la qual es divorcia a Londres el 1918. I es casa de nou, l'any 1923, amb la coneguda escultora Anna Vaughn Hyatt, que encara viu i que enguany ha complert noranta-sis anys. A. M. Huntington era membre de l'Església Protestant Episcopaliana i va seguir amb fidelitat els seus ensenyaments.

Funda la Hispanic Society of America l'any 1905, de la que ell fou president. I edita en facsimil una gran quantitat de manuscrits i de llibres rars, referents a tema hispà-

17. La fitxa completa de l'obra és la següent: Archer M. HUNTINGTON, *Rimas*, New York, 1936, 203 pp. (Hispanic Notes & Monographs: Poetry Series.)

nic, com el còdex de la crònica ritmada del Cid (procedent de la Biblioteca Nacional de París), el catàleg manuscrit de la biblioteca de Fernando Colón (de la Biblioteca Colombina de Sevilla), l'*Ars moriendi*, amb notes autògrafes de Fernando Colón (també de la Biblioteca Colombina), la primera edició (1490) del *Tirant lo Blanch*, l'edició de 1502 dels *Diálogos de Bias contra Fortuna*, del Marquès de Santillana, etc. La tasca principal de Huntington, i amb la qual prestà un gran servei a la investigació, consisteix en reproduir llibres únics i rars, pràcticament introbables. També tradueix a l'anglès el poema del Cid. Les seves obres pròpies són:

The Poem of the Cid, 3 vols., 1897.

A Note-Book in Nothern Spain, 1898.

Travels into Spain, by Lady Aulnoy, 1899; de la qual fou l'editor i va escriure la introducció.

Lace Maker of Segovia, 1928.

The Ladies of Vallbona, 1931.

Youth, 1933.

Torn Sails of Faith, 1933.

Moraima's Tower, 1933.

The Lady of Elche, 1933.

America, 1933.

Polvo, 1933.

The Sea, 1933.

The Silver Garden, 1934.

Alfonso the Eighth Rides By, 1934.

Vela Venenosa, 1936.

Rimas, 1936.

La major part d'aquesta producció pertany a l'obra poètica de A. M. Huntington i integra el volum de *Rimas*, que després comentarem. L'autor va ser cridat a pertànyer a les principals societats de la seva especialitat. Entre les espanyoles, fou membre de l'Ateneo de Madrid, Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, Real Academia de Buenas Letras (Barcelona), Real Academia de la Historia i membre corresponent de la Real Academia Española.

c) CARACTERÍSTIQUES DEL POEMA

1. *Dedicatòria*

El poema *The Ladies of Vallbona* abraça les primeres pàgines del llibre que es titula *Rimas*,¹⁸ i en les darreres pàgines del volum conté una notícia d'interès històric que reproduïm i comentem en nota apart.¹⁹

La composició està dedicada al Conde de Romanones, que aquella data era don Alvaro de Figueroa y Torres (1863 -1950), cap del partit liberal, que fou tres vegades president del consell de ministres. No sabem que aquest polític hagués tingut mai la més mínima relació amb Vallbona i, probablement, ni sabia on està situat el monestir. Amb l'adreça d'aquesta fina composició A. M. Huntington li devia voler correspondre en motiu d'alguna gràcia rebuda.

2. *Data del poema i estada del poeta a Vallbona*

Segons consta en la bibliografia que hem transcrit, el poema està datat l'any 1931 (encara que el llibre que integra no fos imprès fins 1936).

A través dels seus versos, l'autor demostra un gran amor per Vallbona i esmenta circumstàncies que només podia conèixer a través d'una visita personal. Això ens fa creure que Huntington va estar a Vallbona i va entusiasmar-se pel cenobi, perquè en parla com d'una cosa viscuda. La seva estada devia ser anterior a 1932.

Fins ara no hem trobat cap testimoniatge que ens assegurï quan va anar a Vallbona. La bibliotecària Susanne Weiss, de la Hispanic Society of America, que, a prec nostre, ha estudiat aquesta qüestió, ens confirma que ells creuen també que Archer M. Huntington va visitar el monestir²⁰.

A l'índex de l'obra *A Note-Book in Northern Spain* (1898) no hi ha cap referència relativa a Vallbona; però Huntington podia anar-hi uns anys més tard i, a més, no hi consten pas tots els llocs que ell va visitar. Repassant els seus papers inèdits,

18. Ídem. pp. 1-7.

19. «Vallbona de les Monges, a Catalunya, va estar sota la protecció dels monarques catalans. Les abadesses eren de famílies distingides i fins l'any 1874 foren elegides amb caràcter vitalici. La dona i la filla de Jaume el Conqueridor estan enterrades allí, i la tomba del fundador Ramon d'Anglesola encara existeix. Vallbona va ser fundat pels volts de 1176» (*Op. cit.*, nota 17, p.19). Nosaltres aclarirem que la darrera abadessa vitalícia –Maria Isabel de Gallart i de Grau– fou elegida l'any 1850 i morí l'any 1872. Els familiars de Jaime I enterrats al cenobi són, la segona esposa Violant d'Hongria i la princesa Sança d'Aragó. El sarcòfag de fusta que contenia els ossos de Ramon de Vallbona va ser cremat durant la revolta de 1936. La incorporació del monestir a l'orde del Cister és de vers l'any 1173, però el cenobi existia ja el 1153.

20. «Although we can offer no concrete proof that Mr. Huntington was ever actually in Vallbona, we are fairly certain that he did visit that town». (Carta rebuda de la bibliotecària Susanne Weiss, de data 22 de desembre de 1967).

que es guarden a la Hispanic Society of America, tampoc no s'ha pogut establir l'itinerari dels viatges, ni provar que hagués anat als monestirs propers de Poblet i Santes Creus, que són del mateix ordre. No obstant això, sabem que l'any 1892 va córrer molt per Espanya; que va estar a Catalunya –concretament a Barcelona i als seus entorns- des del setembre fins al desembre de l'esmentat 1892. Pel desembre d'aquest any va romandre a Vilafranca del Penedès. Tornà a Catalunya l'any 1893, però no tenim indicacions de llocs. Finalment, pel juny de 1894 estigué de nou a Barcelona, treballà al sud de València i, després, anà altre cop a Barcelona. (Totes aquestes dades ens han estat facilitades per la bibliotecària de la Hispanic Society of America, Susanne Weiss). Segons fonts espanyoles, l'any 1898 va emprendre unes excavacions a les ruïnes d'Itàlica (a Santiponce, prop de Sevilla).

Fou durant aquests anys que A. M. Huntington va anar a Vallbona, o bé va ser més tard? Hem de creure que fou des dels darrers anys del passat segle fins l'any 1925, perquè al Llibre d'Honor dels visitants il·lustres de Vallbona, començat –si no ho recordem malament- per l'agost de 1926, no hi figura el pas del poeta. De totes maneres, l'afer que ens preocupa no queda clar.

3. Identificació dels noms d'abadesses

Els noms de les abadesses esmentades en el poema, tampoc no ens ajuden a resoldre la qüestió de datar l'estada de Huntington a Vallbona. El darrer que cita correspon a l'abadessa quadriennal Cecília Pallarès i Besora, que governà el cenobi des de 1884 fins 1888. Però el poeta no anomena pas totes les abadesses, sinó que les selecciona segons un criteri personal. Si les posés totes, per l'última que governà el monestir, sabríem quina fou la data aproximada del seu sojorn a Vallbona.

Un altre problema consisteix en saber l'abaciologi del qual es va servir l'autor per a triar els noms de les abadesses. Des d'un principi queden descartats els que consten en documents de l'arxiu i els que publicaren Antoni Aulèstia²¹ i Emili Morera,²² a causa de llurs grans disparitats en les grafies. Resten com a molt probables, en igualtat de circumstàncies, els dels germans Ramon Bergadà²³ i de Francesc Bergadà.²⁴ L'argument decisiu és que a l'abadessa Riquer, ambdós autors li diuen Teresa –i així ho transcriu el poeta-, quan en realitat era Maria Teresa, tal com diuen Aulèstia, Morera i els documents coetanis.

21. A. AULÈSTIA I PIJOAN, *op.cit.*, nota 13, pp. 184-188.

22. E. MORERA, *Tarragona cristiana*, Tarragona, imp. F. Arís e Hijo, 1897; vol. I, pp.660-661.

23. R. BERGADÀ I SOLÀ, *Disertación histórica sobre el origen del pueblo de Vallbona...*, en «Certamen público...dedicado a Ntra. Sra. del Tallat», Lérida, imp. Mariana, 1906; vol. II, pp.72-91.

24. F.BERGADÀ I SOLÀ, *El real monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona...*, Barcelona, lib. Francisco Puig, 1928, pp. 14-16. (Biblioteca de Turismo, vol. XIII).

Respecte dels noms, observem que Huntington adopta una posició dubitativa o eclèctica entre les grafies catalana i castellana: Per una part, accepta els noms catalanitzats de Galdonsa (en lloc de Galdonza), de Berenguera (en lloc de Berenguela), Ermesenda, (en lloc de Ermesén), Saurena (en lloc de Saurina) i, per altra banda, castellanitza Aldonsa (per posar Aldonza) i americanitza Eleonor (per posar Eleanor). Probablement, la versió anglesa d'Eleanor és una simple errata tipogràfica i ha de dir Eleonor, ja que el criteri seguit per l'autor és posar els noms tal com consten en els abaciologis al·ludits, o sigui, en català i castellà indistintament.

Com ja hem insinuat i el poeta ho diu clarament,²⁵ els noms que surten esmentats en els versos són noms reals, que ell ha idealitzat, i pertanyen a l'abaciologi del monestir. La tasca d'identificar-los no ha estat gens difícil. Els posem a continuació, per ordre alfabètic, d'acord amb la grafia catalana del poema.

Agnès de Cortit i de Colomina (1748 +1761).

Aldonça. Hi ha tres abadesses que porten aquest nom: Aldonça de Calders (1455 +1468); Aldonça de Pallarès (1507 +1510), i Aldonça de Vilagayà (1537 +1537). La darrera va morir el mateix any de l'elecció.

Alemanda d'Avinyó (1328 +1340).

Arcàngela de Copons (1576 +1601).

*Arnalda d'Altarriba (1259 –r.1267).*²⁶

Beatriu. Trobem dues prelades del mateix nom: Beatriu de Far o Dezfar (1446 +1455) i Beatriu de Copons (1510 +1537).

Berenguera d'Anglesola (1348 +1377).

Caterina de Borràs i de Carbonell (1747 +1748).

*Cecília Pallarès i Besora (1884 –c.1888).*²⁷

Constança de Cabra (1392 –r. 1401).

Dorotea de Ferrer i de Lliure (1604 +1626).

Eldiarda. En tenim dues d'igual nom: Eldiarda d'Ager (...1232 –r. vers 1241), coneguda en el món per Elvira, i Eliarda d'Anglesola (1246 –r. 1259).

Elionor de Vilafranca (1537 +1547).

25. A.M. HUNTINGTON ho fa constar en el vers 56 («Pàl·lides, oblidades Abadesses...») i en la nota relativa a la p. 1. (*Op.cit.*, nota 19, p.197)

26. Renuncià (r.) al càrrec.

27. Fou la segona abadessa quadriennal. Cessà (c.) per a procedir a una nova elecció.

Elisenda. Porten el mateix nom: Elisenda de Timor (1270 –r.1273) i Elisenda de Copons (1340 +1348).

Ermesenda. Comptem amb dues d'igual nom: Ermesenda de Rubió (...1191 +1229), apel·lada “la boscana”, i Ermesenda de Fontanes (1242 –r. vers 1246).

Estefania de Piquer (1563 +1576).

Francisca de Guimerà (1479 +1503), apel·lada Francina.

Galdonça d'Alemanya (1401 +1419), designada també Baldona.

Jerònima. En coneixem dues del mateix nom: Jerònima de Boixadors (1554 +1562) i Jerònima Pons i de Icart (1601 +1603).

Leocàdia de Ricart i de Cardona (1631 +1657).

Magdalena d'Areny i de Toralla (1662 +1683).

Manuela de Cortiada i de Pujalt (1716 +1747).

Maria. Posseïm dues prelades del mateix nom: Maria de Borrell i d'Aguilaniu (1683 +1701) i Maria Roger de Llúria i de Magarola (1701 +1701). La darrera morí al cap de tres mesos de ser elegida.

Òria Ramírez (...1173 –r. 1178) i (...1181 – 1184...)²⁸

Saurena d'Anglesola (1379 +1392).

Sibil·la d'Anglesola (1377 +1379).

Teresa. Veiem dues abadeses del mateix nom i, ambdues, certament, no es diuen Teresa sinó Maria Teresa: Maria Teresa de Riquer i de Sabater (1767 +1802) i Maria Teresa Ribera i Sans (1888... – 1927).

Violant. N'hi ha dues d'igual nom: Violant de Perellós (1419 +1422) i Violant de Sestorres (1468 +1479).

El criteri seguit per l'autor de triar uns noms i de prescindir d'uns altres, creiem que és el de l'eufonia que els noms tenen des del punt de vista d'un nord-americà i, encara més, degut als sentiments personals que aquest tipus de noms, en llur majoria d'època medieval, suggerien a Archer M. Huntington. També és interessant de fer constar els noms que figuren a l'abaciologi, que l'autor va excloure del poema, tals com Anna Maria, Blanca, Joana, Joaquina, Lluïsa, Maria Àngela, Maria Ignàsia, Maria Isabel, Maria Josepa, Maria Teresa, Rosa i Victòria.

28. Renuncià (r.) o s'abstentà durant una temporada, potser per tal d'anar-se'n al seu monestir d'origen (Tulebras, Navarra).

A.M. Huntington no és responsable d'haver oblidat el nom mediavalitzant de Gerarda, malgrat llur eufonia, perquè no figura en els abaciologis que va tenir a la vista. Els germans R. i F. Bergadà, varen transcriure erròniament per Jerònima els noms de Gerarda de Cardona (1267 –r. 1270) i (1273 –r. 1282) i de Gerarda de Queralt (1282 –r. 1294).

Advertim que les fotos de les lloses que il·lustren el present assaig i que foren fetes, sota el nostre guiatge, pel fotògraf Jaume Calafell, han estat inèdites fins ara i pertanyen a la col·lecció que ha d'il·lustrar l'abaciologi de Vallbona que estem preparant.

d) CONTINGUT DEL POEMA

1. *El simbolisme*

El poema *Les dames de Vallbona* té la categoria d'un símbol. Per a poder copsar tota la seva valor, cal situar-lo dins del context del llibre *Rimas*, que és tot ell una exaltació lírica dels aspectes més purs i més representatius de la hispanitat.

L'autor Archer M. Huntington era un hispanista eminent, que coneixia tots els racons i totes les facetes de la història i de la realitat viva de les Espanyes: de l'Espanya gran –una i distinta– que ell estimava entranyablement.

El volumet de *Rimas* és com un pomell de flors, en el qual estan representats tots els països i facetes d'Espanya, amb una visió amorosa, ampla i profunda. Cada detall significatiu de la hispanitat, a Huntington li suggereix una elegia, una cançó, una balada, un romanç, en fi, una poesia lírica. I tot això forma part de la temàtica del volum que comentem.

Per a Huntington el concepte d'hispanitat no comprèn solament Castella, amb el seu meravellós *romancero*, amb les creacions literàries, forjades d'història i llegenda, de *Rocinante*, de *Guzmán de Alfarache* i del *Cid*, i amb personalitats prominents com Cervantes i Velázquez. La hispanitat abraça també Andalusia i l'*andalucismo*, amb Sevilla i Cádiz, amb els *toros*, els *encierros*, els caballs de pura raça i les *fembras ferosas*; copsa, igualment, les èpoques en què els àrabs donaren fruits de cultura esplendorosos, des de Toledo fins als confins sud de la península; no oblidat tampoc els asturs, amb Altamira i Covadonga; els bascs, amb el *Gernikako Arbola*; els catalans amb Tarragona i Vallbona; els jueus, amb la *fermosa judia* i l'agitació renovadora de llurs escoles rabíniques; els mallorquins, amb Jaume el Conqueridor; els navarresos, amb Roncesvalles; els valencians, amb la senyera, *lo Rat Penat* i la Dama d'Elx. El concepte d'hispanitat, segons l'autor, abasta també Amèrica, les regions galaico-portugueses i les aportacions vingudes dels bascs i els catalans de l'altra banda dels Pirineus. Així mateix, la hispanitat accepta els elements de base, de civilització, vinguts dels cartaginesos, grecs, romans i gods.

Encara ens deixem de dir que, dins d'aquest conjunt contradictori i meravellós, l'autor exalta sobremanera la gesta comunitària de les Navas de Tolosa, que va tenir efecte prop de La Carolina (Jaén) el 16 de juliol de 1212, i que és, segons l'autor, un dels episodis més evidents del sentiment d'unitat, dins de la pluralitat de les terres hispanes. En la batalla, o més pròpiament, en la creuada de les Navas, que durà tot l'estiu de 1212, hi varen prendre part, personalment, els reis Alfons VIII de Castella, Pere I el Catòlic, comte-rei de Catalunya i Aragó, i Sanç VII el Fort de Navarra.

Doncs bé, ara ens cal advertir que tot aquest conjunt temàtic –i no l'abastem pas per complet-, brodat de bel·leses i d'exquisides sensibilitats, és presidit pel poema medievalitzant de *Les dames de Vallbona*, que és el que, després d'una breu introducció, ocupa el primer lloc del llibre. Les circumstàncies a les quals hem al·ludit en el present capítol, ens ajuden a intuir el paper transcendent del poema, la seva significació pregonada, el simbolisme religiós que assoleix i el sentit ecumènic que pren com a bandera de la hispanitat.

2. *Les influències literàries*

El poema *Les dames de Vallbona* ha de ser adscrit dins de la lírica romàntica més pura i podria servir de paradigma d'aquest tipus de poesia.

L'autor queda «frapat» per la visió de l'abadia de Vallbona, que hem d'imaginar com era abans de la guerra (1936), poblada de monges d'ampla cogulla, exuberant d'història i de llegendes, i plena de còdexs i d'obres d'art. Degut al seu caràcter, Archer M. Huntington no dissimula l'entusiasme que sent, ni s'absté de mostrar els afectes més íntims del cor, ni els sentiments estètics de l'ànima, que tot aquell món, tan estimat per ell, li suscita i l'inspira. Para especial esment en la col·lecció incomparable de les lloses sepulcral d'abadesses, que pavimenten com un ric mosaic el cenobi, en el so melòdic de les antigues campanes, que encara avui es conserven, i en el cant gregorià de les monges. L'escenografia real de la plaça i del claustre de Vallbona, mirats en una nit de lluna pàl·lida, s'assembla amb els paisatges que ens descriu Walter Scott (1771-1832) en el *Quentin Durward*, en l'*Ivanhoe* i altres obres semblants.

És evident que Huntington va rebre també la influència de José Zorrilla (1817-1893). Ens ho diu la predilecció que sent pels temes medievals i la seva simpatia per les llegendes, per l'èpica hispana i pels elements aràbics i jueus. L'un i l'altre tenen de comú l'espanyolisme religiós i una fortíssima passió per la musicalitat de les paraules. Amb tot, al nostre entendre, Zorrilla és més dramàtic i el Huntington de *Les dames de Vallbona* és més líric, més íntim.

La suggestió que Zorrilla exercí sobre Huntington es mostra molt patent a través dels passatges de *Don Juan Tenorio* (1844) que fan referència a aparicions i al «*banquete macabro*», com podem veure d'una simple anàlisi del nostre poema. Sota aquest aspecte, els versos més representatius de *Les dames de Vallbona* són els següents:

«¿ Durante aquellas nits...
vénen, ombres flotants que ens fan senyals...? » (Versos 25-26).

També és característic aquell que diu:

«...s'han perdut i enterrat amb esperances seves, basardes, passions?» (vers. 37).

I així mateix l'estrofa:

«...trèmuls peus que, de nit, en processó caminen,
sons delerosos com d'apagades campanes, vora el Tron, en la boira,
esperits en la nit de lluna, que s'ajupen vora els confessionaris» (versos 63-65).

A més del *Don Juan*, Zorrilla té imatges en *La azucena silvestre* (1845) que repercutiren vivament sobre Huntington. Vegeu, per exemple, els versos següents, els quals poden ser comparats amb els de Huntington que indiquem en les notes de peu de pàgina:

«Allí cruzan fantásticos y errantes,
como sombras sin luz y apariciones... »²⁹.

De la mateixa manera, els versos referents als núvols, que diuen així:

«Resbalan lentamente por cima de los montes,
avanzan en silencio... »³⁰

O bé aquells altres que descriuen la ràpida carrera d'Alhamar:

«Avanza y niebla³¹
pálida³² ve
que el aire puebla... »

La comparança entre Zorrilla i el Huntington de *Les dames de Vallbona* ens fa establir analogies que resulten evidents.

3. *L'estructura*

Respecte de la definició estructural del poema, hem de fer constar que l'autor usa versos polimètrics. Però també cal dir que es permet algunes llicències. Mentre que uns versos tenen una rima consonant perfecta, d'altres vegades Archer M. Huntington prescindeix d'aquest requisit. El poema, doncs, no és d'una gran rigor de forma.

29. *Les dames de Vallbona*, versos 25-26.

30. Ídem, vers 42.

31. Ídem, versos 64 i 71.

32. Ídem, versos 56 i 58.

És a dir, el poeta ha establert un esquema, però algunes vegades en fa cas omís. Amb això s'acompleix un principi estètic que disposa que la poesia lírica –i, més que més, la romàntica– és independent de la forma i del ritme propis dels diferents gèneres poètics, perquè, en últim terme, la poesia lírica constitueix el fons mateix del lirisme.³³

Seguint l'estil dels romàntics, Huntington cerca la musicalitat, l'harmonia de les paraules i el color de les imatges; i molt més en el nostre cas, en què es tracta d'un poema dedicat a uns noms –a unes «síl·labes de passa furtiva» (v.2)- que l'autor considera que són melodiosos i altament evocadors d'un món que ell estima i que s'ha esvaït indefectiblement. D'aquí ve que el poeta senti una melangia entranyable i pregona davant de la bellesa efímera que fuig per no tornar. I aquesta és una de les característiques essencials del poema.

4. *La versió catalana*

La traducció que publiquem és inèdita i ha estat feta, a prec nostre, per l'eximi poeta Marià Manent, segons hem fet constar a les pàgines precedents. Com els lectors poden veure, la labor de Manent, més que una simple versió, és una veritable «recreació» del poema; però al mateix temps, constitueix un treball fidel, acurat i fi –com tots els que surten de la seva ploma -, destinat a delectar els esperits selectes, majorment a aquells que coneixen i estimen Vallbona.

Els versos de Marià Manent estan mancats de rima consonant i assonant. Malgrat això, la versió és rítmica i sona perfectament en català, puix que està assolida barrejant hemistiquis d'alexandri amb decasil·labs, per això resulta tan harmoniosa. Una simple traducció linial hauria fet perdre molt el sabor del poema.

5. *El text del poema*

LES DAMES DE VALLBONA

- 1 Són noms, noms solament les dames de Vallbona,
 (són síl·labes de passa furtiva per les rutes de la gràcia),
 reines majestuoses que en la regla del claustre guanyen corona eterna,
 (ràpides llums marcint-se, tremoloses, pel cel).

- 5 Les hores de pregària es deturaren
 i ocells canten encara no lluny del rierol,
 on onegen daurades senyeres de virtut contra merlets de vici.

33. F-C. SÁINZ DE ROBLES, *Ensayo de un diccionario de Literatura*, Madrid, Aguilar, 1949; tomo I, p. 827.

Òria, Galdonça,
Leocàdia, Constança,
10 guanyant corona eterna.

Són noms, noms solament les dames de Vallbona,
(setí és el fregadís dels vestits de l'amor que es quedaren immòbils),
intermitents estels que, encesos, dins la mar sense platja es perdien,
(plomes d'argent enlaire, en vol inacabat).

15 Noms de rialla tota enyoradissa,
noms bategant de pena,
enllaçats dins el Llibre Enjoïellat que mai no ha de tornar-se a obrir

Cecília, Arnalda,
Teresa, Magdalena,
20 en les mars sense platja.

Són noms, noms solament les dames de Vallbona,
(sospirs de flors en somnis en la divina Nit).
¿Als foscos palimsests d'aquests cors el senyal del Crist haurà amagat més
rúbriques?
(Mots pà·lids que fulguren, a la fi, talment perles en el vent).

25 ¿Durant aquelles nits, quan es passen els comptes,
vénen, ombres flotants que ens fan senyals?
quin escriba sabrà llegir l'escrit, la pàgina de l'ànima?

Manuela, Dorotea,
Jerònima, Francisca,
30 hi havia altres rúbriques darrera el nom del Crist?

Són noms, noms solament les dames de Vallbona,
(sanglotant com el doll secret dels rierols delerosos, que besa la nevada);
algunes aplegaren una vida rompuda i fugien cercant ací, segur, un refugi,
(noms que beutat murmuren, no cròniques de mals).

- 35 ¿Quins lluminosos i llunyans miratges
han travessat els murs hostils d'aquelles cel·les,
s'han perdut i enterrat amb esperances seves, basardes, passions?

*Sibil·la, Saurena,
Violant, Berenguera,*

- 40 per amagar-se ací, en refugi segur.

Són noms, noms solament les dames de Vallbona,
(germanes de les brises que passen, tan suaus).
Pel Déu del Cel visqueren, i cadascuna jeu sota una llosa
(damunt de l'aiguamoll groguenc del temps fulguren, en un ritme de dansa).

- 45 La mà del Temps allisa dolçament
totes aquelles santes, obscures remembrances,
planyent-se que els seus passos no fossin sempre en dies benaurats.

*Ermesenda, Eldiarda,
Aldonça, Elionor,*

- 50 cadascuna descansa sota llosa.

Són noms, noms solament les dames de Vallbona,
(tremolen, temps enllà, com les fulles d'argent que s'enduu la nevada).
Cada portal murmura la trista lletania.
(Sons talment com les fulles que marcí la nevada...
55 a la fi Déu els recollí).

Pàl·lides, oblidades Abadesses
¿aquells calzes daurats guarden encara
i la llista de dons de reis i papes, pàl·lides promences de la mort?

- Alemanda, Elisenda,*
60 *Caterina, Beatriu,*
cada portal murmura.

Són noms, noms solament les dames de Vallbona,
(trèmuls peus que, de nit, en processó caminen),

sons delerosos com d'apagades campanes, vora el Tron, en la boira,
65 (esperits en la nit de lluna, que s'ajupen vora els confessoraris).

Paraules de cantúries oblidades,
perdudes per la fe o la passió,
s'agitaven damunt els anys marcits, com escampada cendra.

Arcàngela, Maria,
70 *Agnès, Estefania,*
vora el Tron, en la boira.

Archer Milton Huntington
(trad. de Marià Manent)

e) COMENTARI DEL POEMA

1. *Els noms*

El poema *Les dames de Vallbona*, és, a l'estil romàntic, fonamentalment subjectiu, i versa sobre uns noms, sobre el *misteri* d'uns noms, sobre les *evocacions* –conscients o subconscients- d'uns noms que tenen per a l'autor una *musicalitat* intensa, per sobre del fet històric de què aquets noms responen a unes persones concretes. L'autor –tan com pot- passa per sobre de la història dels personatges reals, i es queda embadalit per l'eufonia i la suggestió de tot allò que els simples noms li inspiren.

En realitat, el títol del poema hauria de ser «Els noms de les dames de Vallbona», perquè l'autor es refereix més aviat als noms que a la personalitat imaginària (des del seu punt de vista) de les *dames* a les quals els noms pertanyen. De totes maneres, ell es justifica plenament quan diu que «són noms, noms solament les dames de Vallbona » (v.1).³⁴

Per tant, com són els noms de les dames de Vallbona? Quin ressò tenen dins l'ànima del poeta? Quines imatges li suggereixen? Només cal llegir una sola estrofa per a poder comprovar les vibracions líriques que, a través de la recitació dels noms, emanen de la tendra intimitat del poeta.

Els noms de les dames de Vallbona són «síl·labes de passa furtiva... » (v.2), «noms de riulla tota enyoradissa» (v.15), «noms bategant de pena» (v.16), «enllaçats dins

34. Per tal d'evitar citacions de peu de pàgina innecessàries, posem entre parèntesi els números dels versos esmentats en el text.

el Llibre Enjoïllat que mai no ha de tornar-se a obrir» (v.17), «sospirs de flors en somnis...» (v.22), «mots pàl·lids que fulguren ... talment perles al vent» (v.24), «noms que beutat murmuren...» (v.34) i «sons delerosos com d'apagades campanes...» (v.64).

2. *Les monges*

Malgrat el caràcter subjectiu del poema, no és impossible de destriar alguns elements concrets, de caràcter local, que no són purament imaginaris. Així veiem esmentats, en el present, l'existència de «la regla del claustre» (v.3), el «rierol» (v.6) proper, «el Llibre Enjoïllat» (v.17), les «cel·les» (v.36), les lloses mortuòries que van impressionar l'autor «...cadascuna jeu sota una llosa» (v.43)-, l'efectivitat de l'existència de les «oblidades Abadesses» (v.56), els «dons de reis i papes» (v.58), etc. i, en el passat, les «dames» (vv.1 ss.) a les quals fa tantes referències, la roba de «setí...dels vestits de l'amor» (v.12), etc.

Encara que el poeta només pretén glossar els *noms* de les dames de Vallbona, i, de més a més, considera que ara, vistes des de la llunyania dels segles, les dames només «són noms» (vv.1 ss.), amb tot, li és difícil de destriar allò que es refereix als noms, d'allò altre que pertoca a les monges idealitzades per ell, de les quals fa memòria. Per tant, el poema ens presenta uns punts de dubte en els quals no sabem, a punt cert, si Huntington es refereix als noms de les abadesses o bé a les abadesses mateixes. Per exemple, quan diu que són «ràpides llums marcint-se...» (v.4), «intermitents estels que ...es perdien» (v.13), «plomes d'argent enlaire...» (v.14), «sanglotant com el doll secret dels rierols...» (v.32), i «trèmuls peus que, de nit...caminen» (v.63). Sembla clar que totes aquestes adjectivacions que comporten una acció no es poden referir als noms sinó a les monges mateixes.

Demés, encara que l'autor considera les monges com éssers irrealis —«són noms, noms solament les dames de Vallbona» (vv. 1 ss.) i «són síl·labes de passa furtiva...» (v.2) —, no podem passar per alt el fet que elles mostren també la seva ben definida personalitat dins del poema de Huntington, com es comprova amb els versos següents: les monges de Vallbona «són...reines majestuoses que en la regla del claustre guanyen corona eterna» (v.3), els seus cors porten la rúbrica del «senyal del Crist» (v.23), durant les nits «...passen els comptes»³⁵ (v.25) que queden registrats en «la pàgina de l'ànima» (v.27); «algunes», després d'«una vida rompuda...» cerquen en el cenobi un refugi segur (v.33), viuen «pel Déu del cel..., i cadascuna jeu sota una llosa» (v.43), es planyen que «els seus passos no fossin sempre en dies benaurats» (v.47), i resten per sempre les «oblidades Abadesses» (v.56) com «pàl·lides promences de la mort» (v.58).

35. La frase es refereix a l'oració mental nocturna i a l'examen de consciència. Fins fa pocs anys les monges començaven els oficis divins a dos quarts de quatre del matí.

3. *Les dames*

L'autor té un concepte senyorial de les monges de Vallbona, que correspon plenament a les realitats de l'època. Fins els darrers temps del passat segle, l'abadessa rep el qualificatiu honorífic d'«il·lustríssima» i les monges es tracten mútuament de «vostra senyoria». Poc abans del Concili ecumènic Vaticà II, l'abadessa encara és anomenada «missenyora» i les monges reben el tractament de «donya» o «domna»³⁶.

L'heràldica que figura a les lloses abacials i a les edificacions del cenobi, fins al segle passat, pertany a la part més selecta de la noblesa catalana. Tot això indueix al poeta a adjectivar les abadesses amb el nom de «dames»³⁷. (Cal afegir, fent justícia, que avui les monges de Vallbona s'han democratitzat totalment; que, en viu contrast amb els signes del temps, compten amb un bon nombre de vocacions, i que la seva pietat ascètica, litúrgica i monàstica és més aprofundida i pròspera que mai.)

La idea de senyoriu del poeta, queda definida de la manera següent: en que les abadesses de Vallbona són verdaderes «dames» i tenen una distinció, una suavitat i un aire que ell defineix dient que són «de passa furtiva» (v.2) i «germanes de les brises que passen, tan suaus» (v.42). A més de l'elegància del gest i de les formes, el poeta les troba solemnes i dignes com «reines majestuoses» (v.3); les veu riques i agençades amb gust, vestint de «setí» (v.12) i tenint a les mans un «Libre Enjoïllat» (v.17), abans de fer-se monges. Per últim, comprova que han estat enaltides amb «dons de reis i papes» (v.58).

4. *L'espiritualitat de les religioses*

En un autor format cristianament com Archer M. Huntington, no hi podia mancar l'esguard de la faceta espiritual de *Les dames de Vallbona*. Ell coneixia a fons el sentit de renúncia i d'oblació que comporta una autèntica vida monàstica i és, per aquest motiu, que hi dedica referències constants. Ja hem dit abans, que la religiositat és un dels elements que integren l'hispanisme, el medievalisme i la poesia romàntica que l'autor conrea. Els aspectes ascètics que l'autor subratlla, amb lleus pinzellades, són els següents:

Que les dames de Vallbona adrecen llurs passos vers «les rutes de la gràcia» (v.2) i que, a través de l'observança de «la regla...guanyen» el cel (v.3). Que dediquen bona part de la jornada a l'oració mental, puix que «les hores de pregària es deturaren» (v.5), que els intervals de contemplació són com «sospirs de flors en somnis de la divina Nit» (v.22), que les monges porten els cors marcats amb «el senyal del Crist»

36. Vegeu més detalls al nostre assaig *Els monestirs cistercencs de dones*, op. cit., nota 12, pp. 543-548.

37. Aquest títol de «dama», que significa «donna noble o d'alta posició social», té antecedents en el llenguatge monàstic. Com hem dit en un altre lloc, fins a les darreries del segle XVIII, entre les clarisses de Pedralbes, a les monges de cor els deien «dames». (Ídem nota anterior, pp. 546-547).

(v.23), que al final de la jornada fan revisió de vida -«passen els comptes» (vv. 25-27)-, que després d'una existència mundanal rompuda, verifiquen llur conversió dins del cenobi (v.33), que allí viuen només per Déu. (v.43), que es planyen dels seus passos adversos (v.47) i que, a l'últim, Déu recollí llurs noms (v.55), els quals ara estan «vora el Tron» (v.64), en la glòria.

És forçós que en aquest capítol hàgim hagut de repetir alguns versos de la part dedicada a les monges.

5. *La impressió de l'efímer*

Un dels caràcters distintius del poema que comentem i de bona part de la literatura romàntica, és l'emoció colpidora que el poeta sent davant de la bellesa efímera que se li esmuny de les mans. Huntington es mostra desolat en front del fenomen humà de l'encís de les dames de Vallbona, que fugen del seu domini estètic i que se li esfumen i dissipen com ombres. És tot un món preciós que no tornarà mai i que ell fa reviure, per uns moments, amb l'encant d'unes estrofes que semblen sorgides de la ploma d'un trobador.

La idea de la brevetat de la vida, quan el poeta al·ludeix –indistintament– als noms o a les dames de Vallbona, ve expressada per medi d'imatges vigoroses i acolorides en la forma següent: «...síl·labes de passa furtiva...» (v.2), «ràpides llums marcint-se...» (v.4), «intermitents estels que... es perdien» (v.13), «el Llibre ...que mai no ha de tornar-se a obrir» (v.17), «sospirs de flors...» (v.22), «mots... que fulguren... talment perles al vent» (v.24), «germanes de les brises que passen...» (v.42), «la mà del Temps allisa dolçament totes aquelles...remembrances» (vv.45-46), «...fulles d'argent que s'enduu la nevada» (v.52) o bé «... que marcí la nevada» (v.54), «...pàl·lides promences de la mort» (v.58), «...cantúries oblidades» (v.66) i «...els anys marcits, com escampada cendra» (v.68).

6. *El sentiment de tristesa*

Un fons de tristesa i d'enyorança ens fa de contrallum en aquest breu examen del poema. Aquí, l'estat d'esperit sorgeix com un efecte de la fugacitat d'allò que el poeta estima, d'allò que l'obsessiona i que voldria reconstruir, dins d'ell, encara que només fos per un instant.

Les sensacions subjectives d'afflicció les manifesta Archer M. Huntington amb les figures següents, que adés es refereixen a les dames i adés a llurs noms: «noms de riulla tota enyoradissa, noms bategant de pena» (vv.15-16), «noms...sanglotant com el doll secret dels rierols...» (v.32), planys perquè els passos de les dames no han estat «sempre en dies benaurats» (v.47), «cada portal murmura la trista lletania» (v.53) de les «pàl·lides, oblidades Abadeses» (v.56) i de les «...pàl·lides promences de la mort» (v.58), «...damunt els anys marcits, com escampada cendra» (v.68).

7. *La penetració psíquica del poema*

L'agudesa del poema s'evidencia a tot el llarg de les estrofes, emperò volem subratllar tres hemistiquis o estrofes que, des d'aquest punt de vista, considerem més característics i profunds:

01. El primer es refereix al *subconscient* de les dames de Vallbona, que el poeta designa amb la frase de «foscós palimsests», o sigui, a aquells coneixements que s'escapen del camp de la consciència personal i que, amb tot, exerceixen una influència més o menys marcada en el curs de la vida. El vers diu:

«¿Als foscós palimsests d'aquets cors el senyal del Crist haurà amagat més rúbriques?» (v.23).

02. El segon fa menció del coneixement de les persones, o sigui de la *introspecció* dels actes o aspectes interns de l'individu, que no són directament accessibles a través de les observacions corrents. Els versos diuen així:

«¿Durant aquelles nits, quan es passen els comptes,
vénen, ombres flotants que ens fan senyals?
Quin escriba sabrà llegir l'escrit, la pàgina de l'ànima» (vv.25-27).

03. El tercer pertoca a la *lluita existent entre el món i la gràcia*, la qual resta reflectida en un bon nombre d'estrofes. Vegeu, per exemple, aquell vers que diu: «setí és el fregadís dels vestits de l'amor que es quedaren immòbils» (v.12) en revestir-se la dama amb la cogulla monacal. A un cas semblant pertany el vers que ens anuncia que «algunes [dames] aplegaren una vida rompuda [en el món] i fugien cercant ací, segur, un refugi» (v.33). Igualment, esmentarem els versos que diuen: «Paraules de cantúries oblidades,/perdudes per la fe i la passió, /s'agitaven damunt els anys marcits...» (vv.66-68). Però l'estrofa que ha mobilitzat especialment el nostre interès, és la següent:

«¿Quins lluminosos i llunyans miratges
han travessat els murs hostils d'aquelles cel·les,
s'han perdut i enterrat amb esperances seves, basardes, passions?» (vv.35-37).

Aquí se'ns planteja el delicat problema psíquic de les incitacions terrenals que travessen formalment o mentalment –i vanament- «...els murs hostils» de la clausura, i que, per manca d'adhesió per part de les monges, resten perdudes i enterrades per sempre, junt amb llurs esperances il·lusòries, basardes i passions. És el problema cardinal de la fidelitat a la vocació monàstica, que Huntington planteja d'una forma tan delicada i subtil.

f) COLOFÓ

Acabarem felicitant-nos per haver pogut incorporar a la literatura vallbonina i catalana un poema exquisit, en una versió tan pulcra. A més a més, aquesta composició ens demostra la internacionalitat de l'abadia de Vallbona, el caràcter de la qual s'ha mantingut en totes les èpoques, ja sigui admetent vocacions de les més llunyanes contrades i països, ja sigui essent glosada i enriquida pels artistes i poetes de tot el món.

«LAS DAMES DE VALLBONA»

LÀMINA I: *Fig. 1.* — L'abadessa que amplia la sala capitular i construí la bella portada (fou probablement, Saurena d'Anglesola, 1379 † 1393). *Fig. 2.* — Elisenda de Copons (1340 † 1348). Edificà la meravellosa llanterna del cimbori.